

Hegelin antiliberalismi?

Markku Mäki

1. JOHDANTO¹

Nykyään ei ole harvinaista kuulla puhuttavan Hegelin *liberalismista*. Miten se on ymmärrettävissä? Eikö Hegelin poliittinen filosofia ole pikemminkin teesin »might is right» mukainen? Eikö juuri Hegel katsonut, että korkein oikeus kuuluu maailmahistorialle (»Weltgeschichte ist Weltgericht»), joka tuomitsee menestyksen eikä moraalisin harkinnan mukaan? Palaan tähän kysymykseen esitykseni lopussa.

Hegel asetti Oikeusfilosofiassaan vapauden käsitteen poliittisen legitimiisyyden ylimmäksi perusteeksi. Rousseauin esimerkki opettaa, ettei tällä perusteella vielä välttämättä käy liberaalista². Ilmeisesti tämä johtuu siitä, että modernin poliittisen filosofian perinteessä on erilaisia vapauskäsitteitä, joista eräät eivät näytäkään sulkevan pois totalitarismia. Kutsun *negatiiviseksi* vapauskäsitettä, joka merkitsee esteettömyyttä halun suunnassa. Tämän käsitteen perspektiivissä ilmentää poliittista vapautta se yksilölle määntyvä toimintatila, johon valtio ei ole oikeutettu puuttumaan.

Teoreetikoista, joilla vapauden käsite on poliittisen yhteisön legitimiisyyden perusta, ovat liberalistien silmätikkuna olleet erityisesti Rousseau, Fichte ja Hegel. Näiden vapauden käsitteissä ja muussakin oleva yhteinen oikeuttaa puhumaan puhua erityisestä poliittisen teorian linjasta, johon voidaan lukea mm. Charles Taylor, Marx ja tietysti määrin Kant. Rajoitun tutkimaan tämä perinteen *autonomista* vapauden käsitettä Hegelin poliittisessa teoriassa.

2. AUTONOMINEN VAPAUSSÄSITE

Autonomisen vapauskäsitteen isän, Rousseauin mukaan, vapaa on se, joka on lain alainen, mutta säättää sen itse itselleen. *Poliittinen* vapaus tarkoittaa, että alamaiset säättävät lain (Rousseau, 42). Vapaus on myös ihmisen suhdetta itseensä: *siveellisesti* vapaa ei tottele pelkkää halua, vaan itselleen säättäänsä lakia (Rousseau, 50). Laitonta vapautta ei ole, mutta laki on vapautta vain itse itselle säädettynä. Vapaus ei vain *edellytä* laillisuutta, vaan *sisältää* sen. Nimitän tällaista vapauden käsitettä *tässä esityksessä autonomiseksi*.

Lain olemus on *yleisyyttä*. Se merkitsee määrättyä, jatkuvuutta, ja identtisyttä. Yksilön kohdalla se tarkoittaa siis halujen järjellistä hallintaa. Rousseauin vapaus onkin samaa sukua kuin Platonin järjellisyys. Koska halut ovat itsessään sokeita, elämästä voi muodostua kokonaisuus, jotain identtistä, vain niin, että järki asettaa halujen toteutumisille reunaehdot ja harmonisoi ne.

Autonomisen vapauskäsitteen perustava intuitio on, että vapauden käsitteen voi liittää vain identtiseen identtisyystään tietoiseen *subjektiin*, joka lisäksi määrittelee itse identtisyytensä perusteet, sikäli kuin niitä tiedostaa. Tällaista voitaisiin sanoa myös *persoonaksi*³. Negatiivinen vapauskäsite voidaan periaatteessa ulottaa koskemaan muunlaisia entiteettejä, myös kivikuntaa, jos jätämme Hobbesin tavoin pois fraasin »halun suunnassa». Muutama tarkentava huomautus on paikallaan.

- 1) Laki säädetään pitkäksi aikaa, muttei välttämättä eliniäksi. Olennaista on sitoutuminen sen noudattamiseen kunnes vakava harkinta vaatii sitoumuksen muuttamista.
- 2) Rousseau ajatteli kuten Sokrates ja Platon, ettei halu itsessään ole paha, vain halujen

¹ Käytän esityksessäni lähdeviitteitä säästeliäästi. Ainoa johdonmukainen vaihtoehto olisi hyvin runsas käyttö. Tekstissä esiintyvät viitteet ovat kaikki teokseen Hegel, Oikeusfilosofia, Pohjoinen, 1993.

² Vrt. Talmon, *The Origins of Totalitarian Democracy*, Lontoo 1952, s. 38–49.

³ Hegel tosin käyttää termiä »persoonaa» erityisesti oikeussubjektista.

disharmonia, epäjärjellisyys. Älykäs voi olla paha, koska äly voi olla vain halujen palvelija. Mutta viisas tietää mikä on oikein ja tekee siksi oikein. Siksi vapaus on ihmisen suhteessa itseensä *siveellistä vapautta*. Myös Kantin kategorinen imperatiivi ilmentää yhtä aikaa autonomista vapautta ja moraalisuutta.

- 3) Halun toteutumisen estäminen on oletettavasti *prima facie* sitä suurempi loukkaus vapautta kohtaan mitä vitaalimpi halu on. Analoginen periaate sopii liittäämään negatiivisen vapauden autonomisen vapauden elementiksi: *halun toteutumisen estäminen on prima facie sitä suurempi vapauden loukkaus mitä keskeisemmin tämä halu ilmentää estetyksi joutuneen persoonallisuuden lakia*.

Arkipuheeseen ei tunnu kuuluvan juuri esitettyä autonomiseen vapauskäsitteeseen sisältyvää ehtoa negatiiviselle vapaudelle. Autonominen vapauskäsite antaa kuitenkin yhden mahdollisen perusteen sille, ettemme pidä vapauden loukkauksena rajoitusta, jonka haitat ovat pienet hyötyn verrattuna. Jos liitämme negatiivisen vapauden autonomisen elementiksi sanotulla tavalla, päädyimme myös helposti klassiseen ajatukseen vapaudesta oikeutena itsensä toteuttamiseen.

Hegelin Oikeusfilosofian vapaan tahdon käsite on Rousseauin autonomisen vapauden käsitteen kehittelmä. Poimimme tuosta kehittelystä vain yhden tärkeän lisän. Sen mukaan todellinen vapaus tahtoo siinä, mitä tahtoo, nimenomaan vapautta. *Vapaus tahtoo siis vapautta* (Hegel, 84). Ajatus on kyllä Kantin kategorisen imperatiivin taustalla⁴. Samoin se on tietystä mielessä esillä Rousseauin määrittellessä ihmisen olemukseksi vapauden ja todetessa, että vapaudesta luopuva ihminen luopuu ihmisyydestäänkin (Rousseau, 35).

Rousseau totesi monta kertaa, että toisen orjuuttaja menettää omankin vapautensa (esim. Rousseau, 28). Tämä perusajatuksen Hegel kehkeytti kuuluisaksi herran ja orjan dialektiikaksi. »Vapaus tahtoo vapautta» on vain tämän kääntöpuoli tai yleistys ja ilmentää sellaista vapauden piirrettä, joka ei sisälly negatiiviseen vapauteen. Toisen vapaus onkin osa omaa vapauttani eikä vain yhteisen esteen, vaan yleensä keskinäisen suhteemme kautta.

Tässä ei ole mahdollista tutkia, miten ihmisen itsesuhdetta koskeva autonominen vapaus sisältää toisen vapauden osana omaa vapautta. Hegel erittelee argumentaatiossaan itsetietoisuuden rakennetta. Keskeisiä operatiivisia käsitteitä ovat herran ja orjan dialektiikka sekä *rekognitio* (Anerkennung/Kampf um Anerkennung). Ratkaiseva lähtökohta argumentaatiossa on, että itsetoisuudella on itsensä »todentamisen» pyrkimys, joka ts. osoittautuu mahdolliseksi vain suhteessa toiseen itsetietoisuuteen. Tällainen subjekti on tietysti jo alun alkaen joitain aivan muuta kuin subjekti, jonka keskeisin ominaispiirre on halujensa tyydyttämisen reseurssien maksimointi.

Rekognitiossa itsetietoisuus tunnustaa jotain, oikeuden, toimijavaltuuden tms. täyden vastavuoroisuuden pohjalta (kuten rahatalouden transaktion osapuolet). Hegelin pitää rekognitiota erityisesti *modernin* yhteiskunnan institutioiden perustavana määreenä, joka tekee mm. ymmärrettäväksi tuon yhteiskunnan sopimuskulttuurin. Tämän toimivuus ei perustu erityisten luonteenpiirteiden, vaan »toiseksi luonnoksi» muuttuneiden yleispätevien toiminta ja ajatustottumusten varaan.

Nimittäkäämme kokeeksi liberalistisiksi niitä poliittisia teorioita, jotka korostavat vapauden käsitteen keskeistä merkitystä yksilön ja poliittikan suhteen sekä perustavat sen eiautonomiselle, negatiiviselle vapauskäsitteelle. Näin voimme kutsua antiliberalisteiksi sellaisiakin teoreetikkoja, joille vapaus on politiikassa keskeinen, tietysti mielessä vielä keskeisempi periaate kuin liberalisteille⁵, esimerkiksi Rousseautta, Fichteä, Hegeliä ja Marxia.

Autonomisesta vapauskäsitteestä seuraa välittömästi, että ihmisen poliittinen konteksti rakentuu ennen muuta kunkin oikeudesta vapauden kykyynsä ja sen toteuttamiseen. On olemassa vapauden kehittämisen kannalta turmiollisia tai toivottomia olosuhteita, köyhyyttä, syrjäytymistä ja aivopesua. *Yksilön vapaus* siis vaatii, että ihmisillä täytyy olla *oikeus* kasvuun vapaaksi. Heidän mahdollisuutensa tässä suhteessa eivät saisi perustua väistämätöntä enempää heidän vanhempiensa asemaan ja kelpollisuuteen (muistutettiin tässä siitäkin, että perhe ei ole yksilö, vaan kollektiivi). Autonominen vapauskäsite tar-

⁴ Esim. »toimi niin, ettet koskaan suhtaudu ihmisyyteen sen paremmin itsessäsi kuin toisessakaan pelkänä välineenä, vaan aina myös päämääränä sinänsä». Ts. vapaus kunnioittaa vapautta.

⁵ Karkeasti: liberalistisissa teorioissa vapaudesta voidaan yleensä tinkiä jonkin muun tärkeän arvon hyväksi jossain määrin. Autonomisissa teorioissa (Rousseau, Hegel) vapaus on legitimitiivien ylin ehto. Tämä ero on mahdollinen tietenkin vain vapauskäsitteiden eroavuuden pohjalta.

joaa hyvinvointivaltiolle paljon sellaisia vapauden käsitteestä johtuvia oikeudenmukaisuusteoreettisia perusteita, joita liberalismilla ei ole käytössään.

3. OIKEUS HEGELIN OIKEUSFILOSOFIASSA

Vapaus on Hegelin poliittisen ajattelun peruskäsite. Tämä ilmenee niin, että oikeuden käsite on hänen Oikeusfilosofiassaan yhtä kuin vapaa tahdon eksistenssi (Hegel, 72). Niinpä yksityisomistus ei ole oikeuden näkökulmasta ensi sijassa toimeentulon väline, vaan modernin oikeussubjektin vapauden piiri⁶.

Kun vapauden ja oikeuden suhde on tällainen, oikeuteen kuuluvat myös moraalisuus sekä nk. siveelliset instituutiot, kuten perhe, porvarillinen yhteiskunta (tarpeiden systeemi, oikeuskäytäntö, poliisi ja korporaatiot) ja valtio. Instituutiot voidaan negatiivisen vapauskäsitteen puitteissakin tukiä käsittää vapauden *edellytyksiksi*, muttei vapauden *realisaatioiksi*. Hegelille ne ovat sellaisina paradoksaalisesti sekä velvollisuuden lähteitä että vapauden toteutumia.

Hegelin ajattelun taustalta paljastuu rousseaulainen ajatuskuvio: moderni ihminen on kaksijakoinen, sekä porvari (bourgeois) että kansalainen (citoyen). Kansalainen orientoituu yleisen tahdon mukaisesti, mutta joutuu taistelemaan egoistista puoltansa, porvaria, vastaan. Tällä sisäisellä antagonismilla on moderni yhteiskuntaan liittyvä kulttuurinen tausta, johon Hegel puureutuu tarkastellessaan Oikeusfilosofiassa porvarillisen yhteiskunnan ja valtion suhteen keskeistä ongelmana.

Porvarillinen yhteiskunta, jota on kutsuttu myös kansalaisyhteiskunnaksi tai myöhemmin pelkästään yhteiskunnaksi, sai selvän valtiosta eroavan muodon vasta, kun moderni rahatalous, jonka perustalle se on kehittynyt, vakiintui. Porvari on hyvässä ja pahassa porvarillisen yhteiskunnan luomus. Kumpikin sai osakseen kirpeää kritiikkiä Rousseau teoksissa. Rousseau katsoi, että poliittinen rappio on todennäköinen kaikkialla, missä rahatalous irrottautuu agraaritalouden marginaalista.

Hegel omaksui Rousseauin kritiikin, muttei nähnyt mahdolliseksi eikä suotavaksikaan pysäyttää porvarillisen yhteiskunnan etenemistä intensivoituvana rahataloutena, koska hän katsoi sen va-

pauden välttämättömäksi perustaksi. Hegelin piti löytää modernista yhteiskunnasta itsestään resurssit sen ongelmien voittamiseen. Tämä tarkoitti sekä porvarillisen yhteiskunnan mahdollisuuksien aivan uudenlaista analyysia että erikoislaatuista valtiokäsitystä.

Oikeusfilosofian keskeisimmät argumentit ovat tarkoitetut osoittamaan, että spontaanisti kasvanut porvarillinen yhteiskunta kehkeyttää esiin ihmisen vapautumisen olennaiset resurssit, mutta on kykenemätön toteuttamaan emansipaatiota ilman vapautta porvarillisessa yhteiskunnassa varjelevaa ja *omassa piirissään* toteuttavaa valtiota (Hegel, 178, 203). Jälkimmäinen tarkoittaa, että Hegel omaksuu liberalismille syvästi vieraan aristoteelisen ajatuksen politiikasta valtion piirissä tapahtuvana itsetarkoituksellisena ja ihmisen olemusta realisoivana toimintana, *praksiksena* (esim. Hegel, 204).

4. PORVARILLINEN YHTEISKUNTA

Hegel tekee siis selvän eron porvarillisen yhteiskunnan ja valtion välille. Porvarillista yhteiskuntaa määrittelee kaksi toisilleen osittain vastakkaisista periaatetta ja tendenssiä. Ensimmäistä Hegel nimittää *konkreettiseksi persoonaksi* (Hegel, 173). Se on kriittisesti tulkittu porvari, homo economicus, egoistinen toimija, jolle oma halu on ensisijainen päämäärä. Jos toista periaatetta ei olisi, konkreettinen persoona tuhoaisi itsensä.

Hegelin erottaa uuden ajan alun sopimusteoreettisista myyteistä se, että konkreettinen persoona ei hänellä kuulu kertomukseen valtion, vaan vain (porvarillisen) yhteiskunnan konstituutiosta. Yhteiskunnan konstituution toinen periaate on *yleisyyden muoto* (Hegel, 173). Sen taustalla on porvarillisen yhteiskunnan työnjako, johon eriytymisen vastapainoksi muodostuu tiivis keskinäinen riippuvuus.

Rousseaulakin tämä riippuvuus oli keskeinen näkökulma. Mutta toisin kuin Hegel hän näki sen pääasiassa, vaikkei kokonaan, kielteiseksi. Hän näki sen homogenisoivan, pinnallistavan ja esineellistävän. Hegel ei kiellä tätä kielteistä totuutta, mutta yhtä totta hänelle oli riippuvuuden kultuuria kehittävä merkitys, että se sosiaalistaa objektiivisuuteen ja yleispätevyyteen. Porvarillisen yhteiskunnan pohjalta on yleisyyden muodon mukana syntynyt kokonaan uudenlainen teoreettinen ja käytännöllinen sivistys (Hegel, 179). Ja aivan erityisen olennaista on, että yleisyyden muoto konkretisoituu juuri siksi vastavuoroisuuden eli rekognition institutionaalisuudeksi (→toi-

⁶ Myös Rousseauin Yhteiskuntasopimuksessa vapauden käsite on perustavassa asemassa ja yksityisomistus vapauden ponnistus pohja.

seksi luonnoksi»), jonka edellä todettiin olevan modernin sopimuskulttuurin perusta (Hegel, 177).

Yleisyyden muodon sivistymisessä on vain porvarilliselle yhteiskunnalle ominainen vapauden kehkeytymisen elementti. Se näet lisää koko ajan tarpeiden henkistä sisältöä ja vähentää luonnon osuutta. Tarpeiden vapautuminen riippuvuudesta luontoon on Hegelin mukaan inhimillisen emansipaation ydinsisältöä. Mutta toisaalta konkreettisesti persoonassa ilmenevä tarpeiden tyydytyksen egoismi ja yleisyyden muodon kokeminen *rajoittavaksi* on ylittämätön porvarillisen yhteiskunnan ja porvarin perspektiivissä (Hegel, 178).

Hegelin Oikeusfilosofian kaikkein keskeisin argumentti sisältyy vaatimukseen siitä, että poliittisen teorian on ylitettävä porvarillisen yhteiskunnan perspektiivi vapauden toteutumisen nimissä. Omaehtoinen sosiaalinen toiminnallisuus ei voi rajoittua porvarin toiminnaksi, sillä siihen kuuluva vapaus ei suppean perustansa, tarpeiden tyydytyksen, takia täytä Hegelin autonomisen vapauskäsitteen kriteereitä (Hegel 203ff). Jatkoa varten on syytä muistuttaa siitä, että Hegelin aikana ei ollut näkyvissä merkittävässä määrin julkisten instituutioiden ulkopuolisia spontaaneja kansalaisliikkeitä.

Hegelin valtio säätelee ja kontrolloi monin tavoin porvarillisen yhteiskunnan piiriä. Hegel tuntee Adam Smithinsä ja tekee tilaa porvarin omaehtoiselle aloitteisuudelle, muttei luota liikoja näkymättömään käteeseen, joka kääntäisi porvarien itsekäät pyrkimykset kaikkien onneksi. Hegel katsoo päinvastoin köyhyyden ja rikkauten polarisoitumisen ja sen seurauksena massaluonteisen syrjäytymisen porvarillisen yhteiskunnan sisäisesti välttämättömäksi tendenssiksi. Tätä vastaan taistelemaan hän asettaa valtion toiminnan, joka hyvinkin vastaa modernia hyvinvointivaltion sosiaalipolitiikkaa.

Hegel perustelee sosiaalipolitiikan välttämättömyyttä ensisijaisesti vapautteen vedoten. Autonominen vapaus on ilman muuta ristiriidassa syrjäytymisen kanssa. Syrjäytynyt joutuu ensiksikin suljetuksi välittömästi niiden osallistumismahdollisuuksien ulkopuolelle, joissa vapautta voi realisoida. Mutta hän menettää sen lisäksi yleensä ne resurssit, joiden avulla osallistumiskykyä niihin ylläpidetään ja kehitetään, siis oikeastaan kykynsä vapautteen. Autonomisen vapauskäsitteen näkökulmasta kiinnittyy luontevasti huomio myös siihen, että syrjäytymisen seuraukset pyrkivät periytymään vanhemmilta lapsille, jotka eivät ainakaan ole niitä itse aiheuttaneet (Hegel, 198–9).

Syrjäytymisen ehkäiseminen on yhtäältä tiukasti ymmärrettynä modernin valtion legitiimisyys ehto, koska vapaus tai oikeus on sitä. Mutta ei ollut mitään ilmeisiä takeita siitä, että moderni valtio siihen kykenisi. Hegel puhuukin ongelmasta, jonka kanssa moderni valtio joutuu kamppailemaan hämärään tulevaisuuteen saakka.

5. VALTIO

Nykyajan näkökulmasta Hegeliä voi pitää jonkinlaisena sosiaaliradikaalina. Vastaavasti hän on monessa suhteessa poliittinen konservatiivi, jonka ajatuskuluissa on yhtymäkohtia Burkeen. On tosin otettava huomioon hänen valtiokäsittensä erityislaatuisuus. Joka lukaa Hegelin Oikeusfilosofian valtiota koskevia lauseita ajatellen niiden subjektiksi jonkin muusta yhteydestä peräisin olevan konseptin tai mielikuvan, joutuu aivan haikoille.

Keskityn lopuksi kahteen toisiinsa liittyvään valtiota koskevaan kysymykseen. Miten valtion on määrä realisoida kansalaisten vapaus poliittisessa toiminnassa? Miksi Hegel torjui nykymuotoisen parlamentarismia, ts. yhtäläisen äänioikeuden?

Kansalaisten valitsemalla kahdella edustajainkamarilla oli Hegelin valtion ideaalissa keskeinen osuus lainsäädännössä, mutta hän ei ajatellut niitä valittavaksi yhtäläisellä äänioikeudella. Jako kamareihin on säätyperusteinen. Toinen säädyistä on agraarinen. Sen edustajainkamari perustui aristokraattiseen maaomaisuuteen. Siinä ei otettu huomioon maaseuden muutosta kohti rahataloutta, josta Hegel oli erinomaisesti selvillä. Tämän säädyn Hegel määrittelee valtiokonseption jatkuvuuden ja vakauden elementiksi. Vapauden näkökohta ei ole siinä keskeinen, joten jätämme sen jatkossa huomiotta.

Toinen säädyistä liittyy modernin yhteiskunnan elinkeinoihin (rahatalouteen). Senkään edustajia ei valita yhtäläisellä äänioikeudella, vaan säädyn ammatilliset ja paikalliset yhteisöt valitsevat omat edustajansa. Näistä tärkeimmät ovat *korporaatiot*. Nämä ovat ammatillisia yhteisöjä, jotka valtion valvonnan alaisina valitsivat ammatillisin perustein jäsenensä, kouluttivat heitä jne sekä muodostivat myös keskinäisen avunannon järjestelmän.

Korporaatiot ovat poliittisen vapauden kulmakiviä. Ensinnäkin niiden piirissä muodostuu ammatillinen käyttäytymiskoodisto (»ammattikunnia»), ts. keskinäinen rekognitio. Ne ovat porvarillisen yhteiskunnan on keskinäisen solidaarisuu-

den organisaatioita, jotka rajoittavat konkreettisen persoonan kyltymätöntä egoismia (Hegel, 202ff).

Vapauden kannalta on tärkein korporaatioiden poliittinen merkitys. Ensinnäkin niissä edustajien valinta tapahtuu yhteydessä, joka takaa poliittisen toiminnan maksimaalisen yhteyden porvarillisen yhteiskunnan ja kansalaisten arkeen. Yhtäläinen äänioikeus hävittäisi Hegelin käsityksen mukaan tuon yhteyden ja atomisoisi yhteiskunnan (Hegel, 248).

Yleiset asiat tuleva toiseksi saman yhteyden kautta ihmisten pohdittaviksi arkisesta näkökulmasta, joko vähentää niiden kaukaisuutta ja vie rautta. Jos valtio edistää kansalaisten hyvinvointia ja vapautta, niinkuin legitiimin valtion tulisi, se saa tilaisuuden osoittaa tämän. Siten legitiimi valtio voi 1) tukea partioittisen tunteen muodostumista kansalaisissa, 2) saada kansalaiset ottamaan tietoisesti ja harkitusti yleisen asian omakseen. Niin *yleinen tahto* (Hegel käyttää käsitettä suunnilleen Rousseau'n tarkoittamassa merkityksessä) voi todella vallita ja juuri siinä on keskeinen osa vapauden realisaatiota.

Korporaatioiden kautta tapahtuva osallistuminen yleiseen tahtoon tuntuu seitinohuelta verrattuna aristoteeliseen käsitykseen poliittisesta toiminnasta itsetarkoituksellisena vapauden realisaationa. Tottakai se onkin puolinaista. Kuitenkin Hegelin valtion käsitteeseen kuuluu vielä tärkeä mainitsematon elementti, *julkinen mielipide*.

Hegelin poliittinen teoria on äärimmäisen antidesisionistista. 1) Hän ei tunnusta, että poliittinen konstituutio olisi tietoisien päätöksen tulos. 2) Hän haluaa yhtäältä, että monarkki saattaa allekirjoituksellaan lain voimaan, mutta samalla että hän on kokonaan sidottu edellä käyvän *keskustelun* (hallitus, edustajainkamarit), mutta ei äänestettyyn, tulokseen. 3) Edustajien valinnan pitäisi korporaatioissa olla vain luonnostaan lakeava tulos kansalaiskunnosta eikä perustua esimerkiksi vaalikampanjaan.

Antidesisionismin päämäärä on valtion avartaminen poliittisten orgaanien tuolle puolen. Valtio ei ole perustavimmassa mielessä niinkään näiden kokonaisuus kuin se yleinen tahto, joka saa hahmoa noiden instituutioiden päätöksissä, mutta joka yhtä lailla on jotain enemmän ja myös antaa niille suunnat ja rajat sikäli kuin valtio on legitiimi.

Yleinen tahto ei ole yhtä kuin julkinen mielipide tämän välittömässä hahmossa. Julkinen mielipide ansaitsee yhtäältä kunnioitusta, mutta on toisaalta joukko affektiivisia ennakkoluuloja. Hegelin voi sanoa ajattelevan valtion hermeneuttiseksi kehäksi, jossa julkinen mielipide sivistyy korporaatioiden ja rahatalouteen perustuvan säädyn edustajainhuoneen välisen siteen sekä muun yleisen keskustelun kautta suurempaan vakauteen ja yleisten asioiden syvällisempään oivaltamiseen sekä saavuttaa yhä suuremman vaikutusvallan yleisen tahdon määräytymisessä. Näin ainakin tulisi olla legitiimissä valtiossa ja juuri tätä olisi määrä olla vapauden realisoitumisen valtiossa.

Valtioiden kehitys määrittelee maailmanhistorian, joka Hegelin mukaan on vapaudentietoisuuden kehkeytymistä. Tämä maailmanhistoria on avoimesti kirjoitettu modernin porvarillisen yhteiskunnan juurien historiaksi eikä se ole maailmanhistoriaa yleisessä, vaan erityisessä *filosofisessa* merkityksessä. Palautamme mieleen alussa esitetyn lauseen »Weltgeschichte ist Weltgericht». Tämä tuomioistuin ei ilmeisestikään jaa mitään yleistä voittajan tai menestyjän oikeutta, vaan sen oikeutta, jonka ansiosta tai kautta vapaus on edistynyt, oikeuden omistajan tietoisista pyrkimyksistä riippumatta.

Jos oletamme, että olen edellä tulkinnut osapuilleen oikein Hegelin valtiokäsitystä, ei »might is right» ei mielestäni tunnu kohtuulliselta yleisarviolta siitä. Yleisarviona Hegelin historianfilosofiasta se on yksiselitteisesti väärinkäsitys.